

NORSK ETNOLOGISK GRANSKING

Emnenr. 6,

Fylke: Buskerud

Tilleggsspørsmålnr.

Herad: Aal

Emne: Folkelege musikinstrument

Bygdelag: Nordbygderna

Oppskr. av: Aste Kirke deling

Gard: Kirke deling

(adresse): Leveld

G.nr. 64 Br.nr. 374

A. Merk av om oppskrifta er etter eiga røynsle. *ja*

B. Eller om den er etter andre heimsmenn: (ta også med alder, heimstad, yrke):

SVAR

Dette emne nr. 6 om musikinstrument kan eg nok ikkje gje noko fullstendig svar for, daa eg ikkje er mykje musikinteressert og daa det her i Nordbygd ikkje er nokon framifrå spelmann aa samrødda seg med. Eg skal likevel gje ei litt utgøding, skildring, om dei gamle musikinstrument, som eg kjenner til har vori brukte her gjerom tiderna.

Den ~~en~~ strenginstrument som fraa gammel tid har vori brukte her er vel fela, langelikt og salmodik dei mest vanlige.

Fela (ei) har dange fela, men ogso flaffela vart vist berre brukte til aa spela laattar (slaatkar) paa til dans og samvare.

Aa spela tonar til salmar, songar ell annan musk ell i samspel med andre instrument, hugsa eg aldri eg høyrde i min ungdom. For det, at fela vart brukte berre til dansemelodiar i danselag, der det ofta gjekk vilt til med dryk og slagsmadr, so vart der av dei religiøse rekna for eit satans instrument.

I 1850 aari gjekk det ei sterke pietistiske
rørsle over bygderne her, aa daa vart det
nok mykje slutt med felles, daa det
vart rekna for synd aa spela paa fela.
Men i 1870-80 aars, og utover, kom fela mer i
brukt att, so no er det fellemusik som er det
vanlege ved alle festar og samver.

Nokon kjend fellemusikar har eg ikkje høyr
um, her, so dei som vild ha fela maatte
vist faa den andre stadar. Det er nok
summe, som har gjort felor her, men um
dei har faatt den retteklang i dei kjenn
eg ikkje til.

Korleis fela er laga og namn paa dei
ymse delar kann ikkje eg gjera, daa eg
aldri har hatt fela sjölv, men fela er
no eit so kjend instrument, at de fer
vist betre greie paa det andre stadar.

Langelik (ein) er vist eit gammalt instru-
ment, men um den har vori kjend og
brukt her i gammal tid, kann ikkje høyr
noko um. I 1890 aari, kom det ei gjent
paa Valdres her aa held konsertar paa
Langelik. Folk tykte det var fin musik,
og mange unge fekte sig Langelik og
so fekte dei valdresgjenta til aa halda
nokre kurs i Langelikspel. Mange
av gjentorne her lærde daa aa spela,
men no har det døna av att, so
det er faa som kann.

Langeliken er limt saman av tømre
fine bord umlag 1,3 mt lang 10 cm
hög og 15 cm bred paa midten, men
smalnar av framover, til den ender i

II

ein halv dur stillsteruvorne (pissarne) er 4 paa kvar side. Paa oversida er det tvo stillar ein i kvar ende dur strengarne ligg uppraan indit 8 strenge.

Under strengerne er det nokre smaa hol (Godhol). Under yttarste strengen er det smaa knottar for skalaen (tonar og halvtonar). Naar du spelar held du ein liten binstrikk i høgre handi aa stryk med denne over alle strengene, hvert over fram og attende. Med vinstre handi vilst du so tonen ell laatten paa den strengen som ligg over knottarne. Dei andre strenger er stemd i ymse tonarar fraa bas og oppover.

Salmodik (ein) salmodikon) er ei lang kasse limt saman av tunne fjolar umlag 70-80 cm. lang 10 cm breid og 6-7 cm. høg. Midt paa oversida var det limpt paa ei tunn krosspore, den skalaen var ~~skriv~~ skrivi paa med tal. I kvar ende var det ein still dur strengen lang uppraan. I attenden var det ein stillsteruve (pissarne) til aa stramme strengen med. Under strengen frammanfor skalaen var det eit hol (Godhol) og over det strauk du paa strengen med ein baagje likemanda felebaagje. Strengen var gjort av tarmar aa baagjen av hestebagel.

Salmodiken vart vel helst bruket i skulen til aa syngja salmar og songar aab borni. Det fyrste aarst eg var i skule i 1877 og utover hadde læraren salmodik og me tykte det var fin musik. Eg laga meg aa ein salmodik fjole, fekk laam nokar

4

av læraren, og lærde mange salmer og
sångtonar. No er det lenge sidan slutt
med salmodike baade i skulen og heimarne.
I lang^{tid} brukte dei ikkje noko musikeinstru-
ment i skulen, men no dei sidste aari
har dei faatt eit lite orgel i dei fleste skular.

Dei blaaseinstrument var det fraa gar-
malt Lur (Lur), fløyte og munnsorpe.

Lur (ein) er umlag 80 cm, lang og er
ferdig laga, som ein treke star umlag 5 cm.
i diameter, med ei utviding til umlag 10 cm
i den eine ende. Den vert laga^{av} fin kristrin-
gran ell furu, og vert kyvta ell opiketa
til to halvrunde blaasningar. So kolar
dei ~~et~~ lidt i kvar blaasning so det vert
eit hol gjennom, feller dei so godt saman.
Den treke enden kolar dei ut so det vert
ein stor aapning. So firer dei ei bjørke
som det er kunn aa fin never paa aa
fleiker lange remser med never. No
byrjar dei paa övre enden aa vira neveren
rundt lur med lite omlegg hile tidi so den
vert heilt tett. Naar dei har vira neveren
hile lur, fister dei enden paa neveren og
set ikring ei lite fin hjul av selje ell vira
paa trekkenden. Naar dei skulde blaase
i lur, laub den legges i vatn eit bel
so den vert heilt tett. So sette dei lur
helst til ein munnvike aa bli beraf-
tigt. Den var nokso tung blaas.
Bli ein svagt, vart det djupa, grove tonar.
Bli ein hardt vart det hogare tonar.
Lurtonar höyrdest langt gjernu halvt
milun og vel det.

###

Lum er vist av dei gamle blaasivinstroment, nu høyres att nemnt tur fraa vikingetidi. Her vart den bruket mykje av gjellevorn i gammel tid. Gjerno mi stuar födt Väreberg 1801 fortälde, at dei gamle kändt de lu daa gjette aa ho larde meg ymse lurlokkekar, daa eg fekte meg lu.

Eim av grunnarne at dei til at gjette borni brukte meir lum den tidi var kansteji den, at dei öfersende udgri ved blaasé paa lum. Eit gammalt barnering fraa den tidi daa dgra kunna svalle, daa sa bjöden: Lum og östakem den stögten meg att or liv, men flöite og prillakroden lake, det gjere meg so godt ut i byro." Eg fekte meg lu so iering 1878 aa brukte so lange og gjette og si daa sjösteina de mine, og fleire fekte seg lu den tidi, men nu er det heilt slutt med lurlokkeker, Prillakroden eit var gjort av bukkekorn som vart spikete, fusne og fine. So lake di av övre spidsen, so det vart eit passé hol aa blaasé i. Paa oversida av hornet laga dei rotere prillakrol (fingerrol). Naar den so blei i hornet aa prilla fraa den holi fekte dei til ymse tonar, ja gjerne laaktar. Lumme var svare til aa lake paa prillakroden, men di var vist helde tung aa blaasé fraa.

Skannkorpe (ei) var eit lite instrument Den var laga av eit lite gramt jernstykke som vart böygd sammarr paa vridben so det vart som eit lite haarnakke,

So böygde du endarne i ein halvirkel
 so endarne vart imot kvarandre, men
 med ein liten aapning millom dei.
 So har du ei liti fin, staalfjör, som vart
 brast fast til handtaket og gaar fram
 over til dei to jernbölserne, den dei
 gjer ein kvær Perok fraa staalfjörne.
 Naar du spelar tek du i handtaket med
 venstre hand aa held munnkorpa millom
 leppene og inn til tennerne. Det maa vera
 ein liten aapning millom tennerne, i Medelhög-
 re handi vippar dei so fjöri fram so den kjem
 i sterke dirring (vibrer). So sjuktar (andrar)
 dei laatten fram millom tennerne aa no
 vart det bonar i staalfjören etter som du
 sjuktar. Det vart fine bonar og laatten
 vart grei nok, men lidt svake (laag) er
 den. Ein gammal mann her, Embrite
 Hovdigaard, han er död for mange ar,
 sidan) var flinke til aa spela baade fraa
 munnkorpa og flöite, men no veit eg ikkje
 nokon, som kan ^{spela} spela fraa munnkorpa.
 Flöite (ei) har vist vori bruket her, fraa
 gammalt. Det var so vel helst seljeflöite,
 som smaa guten lagar upp vaaren, so snart
 seija kjem i selja ell vieren. Dei finna seg
 daa ein fin seljesteim, stjar den kvær i
 treken den aa tek or eit liti spikete so den
 vart passö tjukete til aa ha millom lepp-
 ne. Paa oversta sin 5-6 cm. re derfor
 endan stjar dei eit liti firkranta hol i
 borken (Godhol). So vrir du borken laus,
 aa drag borken av, aa stjar av trepinnes
 ved Godhol, som dei har skaare i borken.

118

Den övre enden av kappinen, heiter kappen,
 So spikskar du av eit spikete fraa oversida av
 kappen aa set den attil borken og flöitar en
 ferdig. Vil du ha prillakol, so lagar dei
 du etterfraa, ell so prillar du i enden av
 flöita. So gjer me langflöitar av selje.

Daan lyt ein finne ein lang kvistfri selje
 kein aa stekar ein ring i borken umlag 5-6
 cm. fraa krukenden. So spikskar ein or eit
 lite spikete i kappen der ein skal blaase og
 stekar or godkol i borken 7-8 cm. framman
 for. No vinn ein av borken aa drag or selje =
 keimen stekar so av keimen ved godkolen. Spik-
 skar lidt av kappen og flöita er ferdig.

Ein blis altso her paa sida av flöita og prill-
 lar i enden med högre handi. Er flöita
 lang ein 70-80 cm. so vert det fine vedstej-
 melige tonar. Eg hugsar mange gamle voss
 laga seg langflöitar um vaaren aa vat bratta
 paa dei. Eg hugsar iteje dei lit baattar,
~~men det var~~ men det var gmsø andre bratta
 av dei fine tonarne. Men det var den feilen
 ved seljeflöita, at det var berre um vaaren
 ein fekte bruke dei, for naar borken vart
 tur so var det slutt med goden.

Den rette flöita som dei kunna spela baattar
 og andre melodier paa var gjort av tre og
 var vist kjøpt andre stader. Den er krekare
 enn seljeflöita og er i tre del. Samansett er
 den umlag 1/2 mtr. lang og har godkol og
 7-8 prillakol. Paa den kan du spela baade
 baattar og andre tonar. Det var mange
 gamle her ei tid, som var flinke til aa spela
 paa flöite

Men, som er det meir slutt og så med flöttespel,
 Det ser ut til, at dei fleste av dei gamle inn-
 strument vert avlagde, og nye tejem i staden.
 Berre fela held seg enno. Av dei nye byjinn-
 instrument, som kom i bruk, var vel dragospel
 (krakelespel, beljespel) og munnspel. Der kom
 i bruk her ikring 1870-80 aari. Mange av
 ungdomen kjøpta seg dragospel av lærde av
 lærde paa det, so det var noke den vanlige
 musikk ved danselag lenge utover, men
 som er fela komme meir i bruk att.

Av byjinninstrument, som brukast her som kan
 nemmast gitar (inn) som dei har bruket lenge
 her helst ved religiöse møter, so er det man-
 doler, karpelste, cithra og leva dei heier alle,
 men disse har eg liten grue paa.

Orgel (eit) viste me i ^{sum} ikeje ⁱⁿⁿ fyr den felle orgel
 i kyrkja i Stab ikring 1890. Her ved kapele
 kyrkja i Lovel felle ikeje orgel fyr ikring
 1910. Men som i dei sidste aari er det noke
 mange, som har kjøpt eit lite husorgel
 til bruk i heimarne.

Av larme- og skremmeinstrument vit
 eg ikeje mange og ^{den} fleste har vel helst
 vaari bruket som lekutöi.

Trumme (ei). Om den har vaari tejem
 her i gammel tid tejem, eg ikeje til,
 men har sett ei lite trumme, som vist
 var gjort av ein smaa gult. Den er ut-
 holdt av ein liten kubbe og strekt over med
 tunkt skinn i enderne. Den var maala
 raud og har aarstallet 1843.

Straakestrelle (ei) (straakestrelle) laga til
 av skinnne kryttir og fuglar. Den var vilk!

118

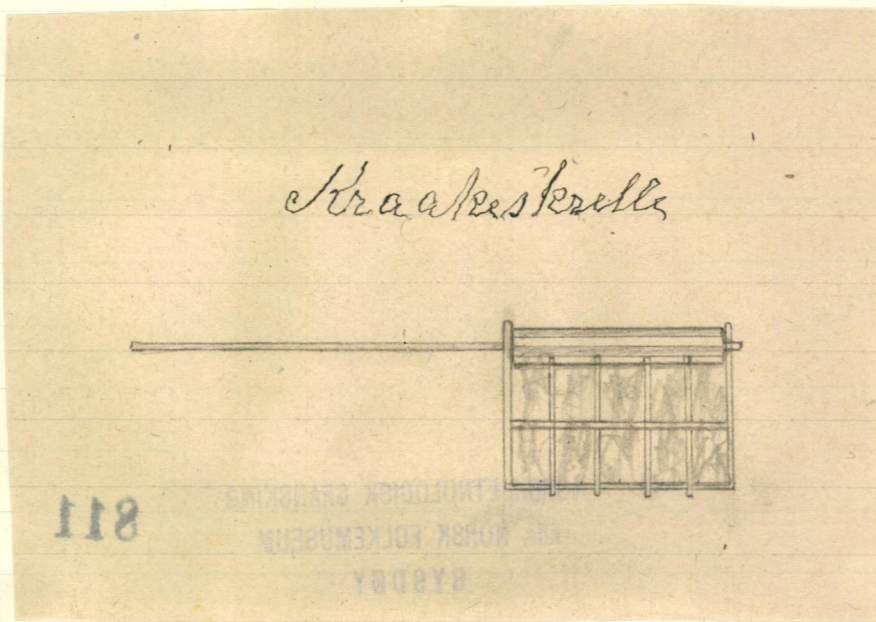
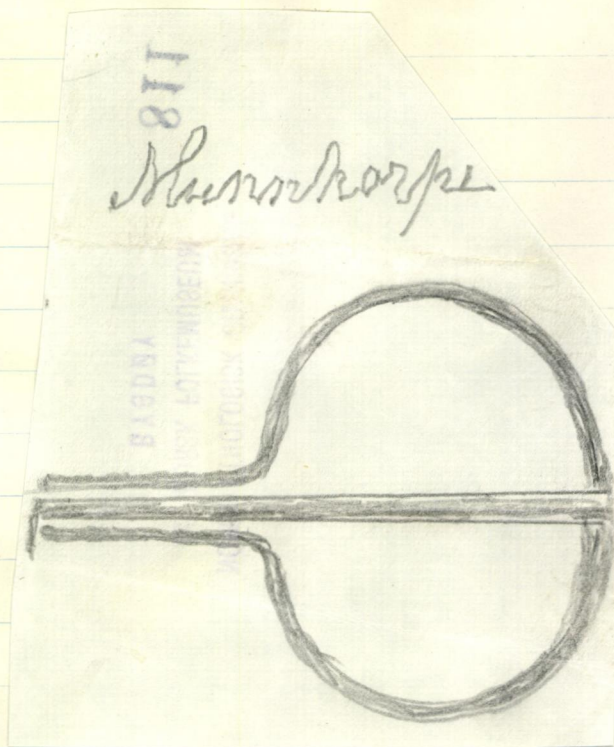
Dei tok ein rund stav, nokre brekar i ein
 enden, og umlag 80 cm, lang. So spiktes
 dei djupe rendur paabang i breaste
 enden. So bar dei kok i tvan firkanter
 tre aa, smette dei inn paa staven eit i
 enden paa staven og det andre inn anfor
 renderne. So fette dei eit tverstre i enden
 paa disse og eit tverstre paa midten.
 No tok dei ^{dei} tunne fjobar, feste dei til ore
 tverstre aa bygg dei over treet i midten
 og opp i renderne i staven. (Sjaa sidet)
 Naar dei tok i staven aa svinga rundt
 so var det ein forferdelig larm, so dei
 sterende nok baade klakkor og andre dgr.
 Det var gnost anna dei laga goda, ell
 helst ulgodar av h. d. naar dei fette ei
 tunne murer aa legg den millom
 losselfingarne aa blis i ell dei blis
 i guse grasstra ja um det berre ei
 kalmpipe. Som smagutar laga me
 orokor dei kalla geiteskyrpe. Me tok
 laga ein passelig tvek kvist aa telogva
 den, spiktes so laus ei liti tunn flis,
 aa sette ein haand over i kvar ende.
 Naar me daa blis i den so dirra
 den vesle flisi, so det stejypte, som
 geitarne gjer, naar du er radda.
 Dette var alt, eg kjemmer til og har
 høyrst um gamle musikeinstrument
 her i bygdi. Mange av dei instrument
 de har i spyggjelosten, har ^{eg} ikkje høyrst
 um. De lyt orsaka, at desse utgreidings
 vart mykje ukent, daa eg har for lite

Rejestrøke til det fliste instrumment.

Skuld^{er}vilja ha bette grein fraa yorrist
P. d. fela, so lyt de verda dykte til
orgasisten Per Olav Torito Stal. No
andre lejende spellemennur her kan
nemmast Levat Saboien og brodrum
Lars og Nils Gjeldaker alle stal.

I gamal tid, ja det fyrste eg hugsar
og utover, var det mange her som var
god til aa, laate med "fejaste", som ma
sa. Naar det kom samman ein del
urdonnaar aa du ikkje hadde spelt,
marer, ell nokor laate fraa, so var det
gjernu ein ell to, som kunnna laate
med fejsten. Dei velska daa fraa det
aa tok eit bil herar, og dansen kunnna
gaa i timurvis.

Etter som^{er} no har høyet av Ola Lappe-
gaard, so var vist munnskorpa lidit
annarleids laga ell eg har sterive um
fram anfor. Dei runde jernböilene var
huk, og staalfjori var festa fraa midten
av rundingen med ein nagle. Fjori
gjekk høyt over rundingen og millom
jernböilene den der var samnaböng
I enden av fjoren var so tvortrokene.
Naar du spelte, so heldt du also over jern-
böilen med vinstre hand, og heldt den
andre enden millom liparne inn til
fjornerne aa vippe fjori med høgre hand.

gm. 659.

Kirketidelen den 8de August 1948

Til Norsk Ethnologisk Forening
Bygdøy

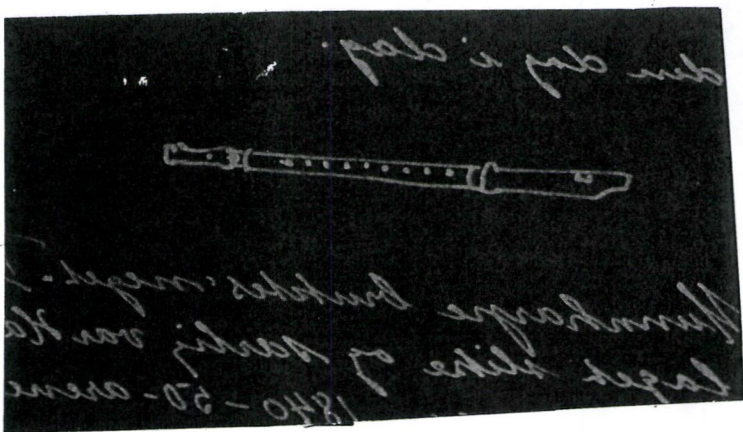
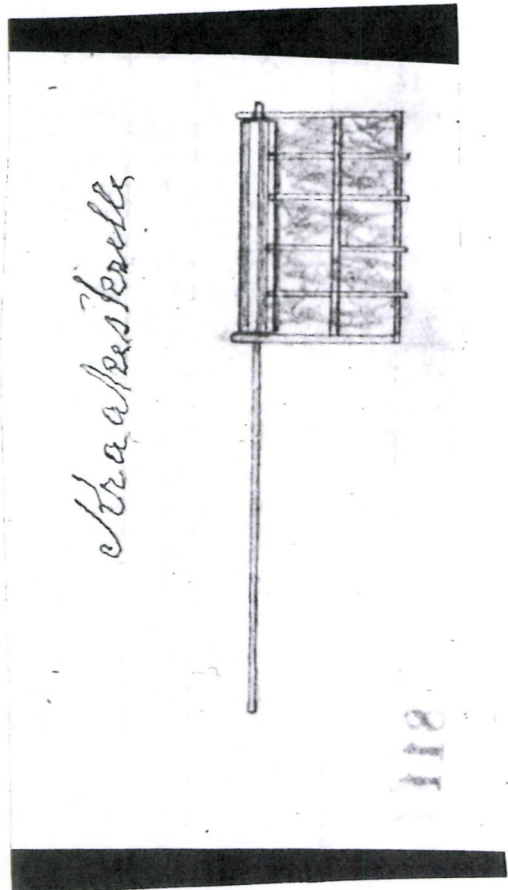
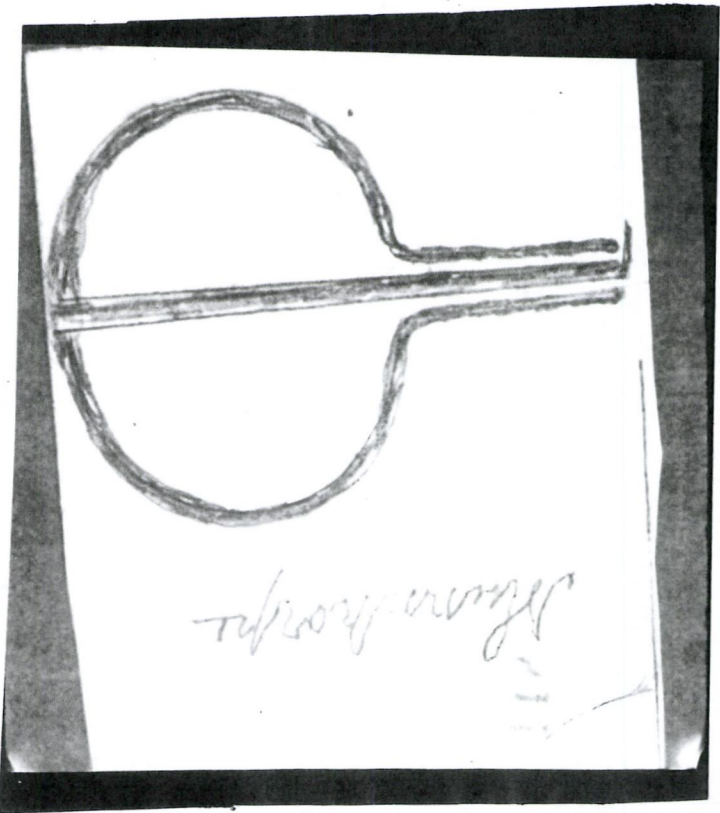
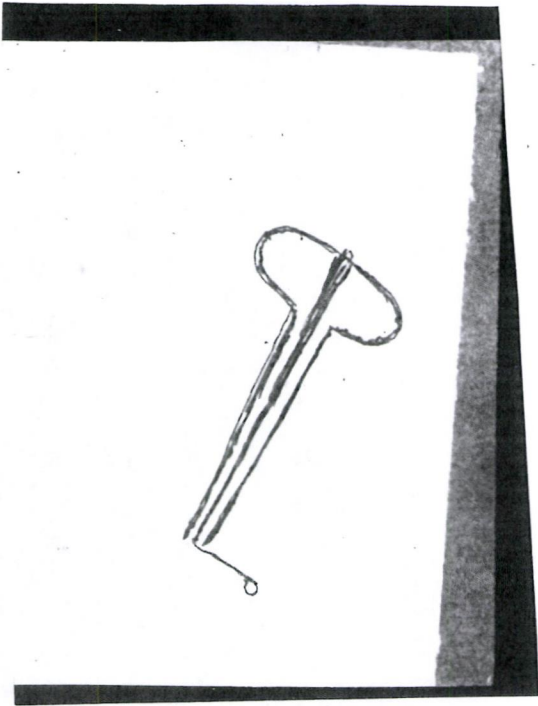
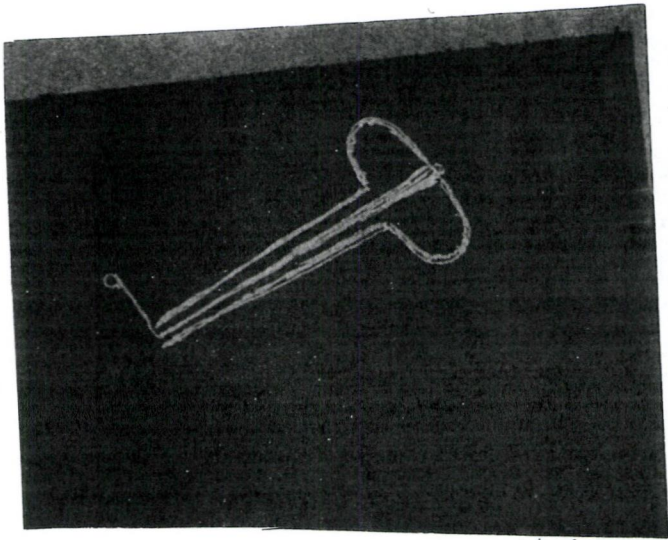
Som svar paa skjeiv av 4de de um, ei liki frumme kan meddels, at det er eg, som har den. Frumma er 23 cm lang og 2.5 cm i tværmål, utkøla av eitt kubbe og trykt over med skinn i endarne. Den er maala raud og rundt krumma er skinn; "Foster Ericksen, Lappegaard Fød 1834 d. 1847." Foster var min morbror og var altså 13 aar daa han laga den, så det er barnearbeid og likefæ. Foster var den beste smedken og smed som har vore her i bygd. Han døde 1910. I 1850 aar, var det ein kar her i bygd, du kalla "Lambursen". Han var smedken, men hadde bruk for vore militær og vore frummeslagar ved musikkten.

Sp. 1. Naar ein legg tommelfingrane godt saman vert det ei liten glis (aapning) millom dei. Me toke daa ei kum fin lang naver, sa la den millom fingrane, stramma den godt og klemde saman fingrane. Naar ein er blis paa naveren i den veste glis, skjypte det som i ei geitestykke. Ein kunn gjern ha ei lang seig grasblekke istaden for naver.

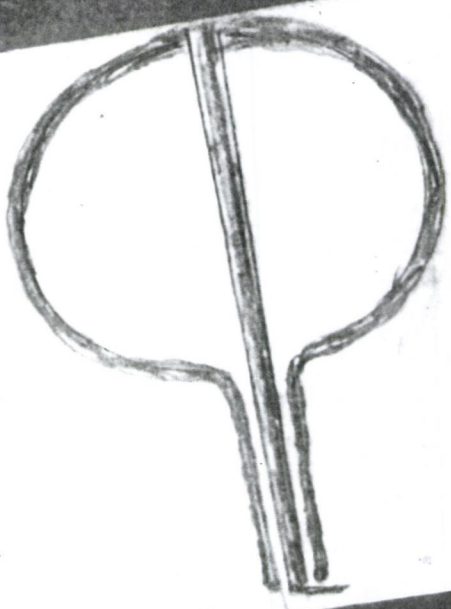
Sp. 2. "Geitestykke". Legg ved eit par geitestykker, slik me laga daa me var gjelmskar aa brukte dei til aa skjypte paa geitane.

1787

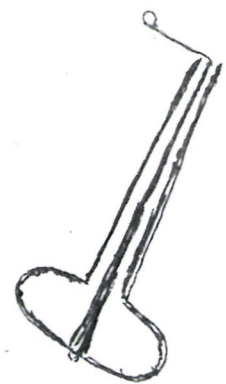
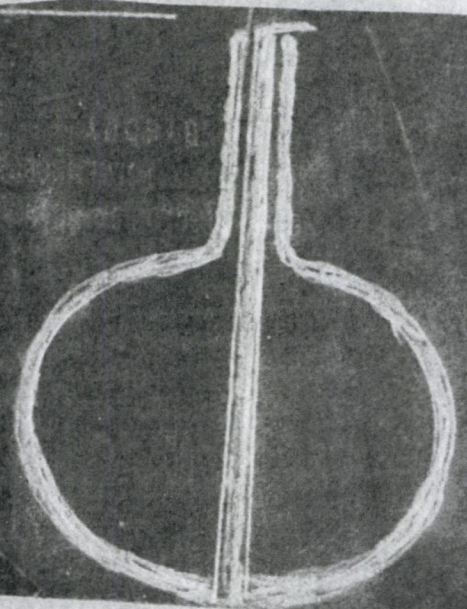
Ale Kirketidelen

Handarbeit

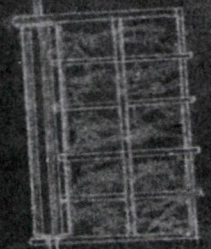

811
Handarbeit

811

Handarbeit

811

Handarbeit

